

Luister naar 11:43

Reportage

'Hoe vaak ik wel niet te horen krijg: jij gaat niet bepalen wat ik eet'

Ede Als gemeentes iets willen doen tegen het fastfoodaanbod, hebben ze extra juridische mogelijkheden nodig, blijkt uit onderzoek. Maar dat ligt gevoelig. Hoe pakt de eerste wethouder 'food' dat aan?

Martine Kamsma & Geertje Tuenter 28 juli 2022 Leestijd 6 minuten

Wethouder Leon Meijer van Ede, de eerste wethouder 'food' op de plek waar het nieuwe station Ede-Wageningen komt. Foto Diouwerdje Bravenboer

Op de eerste vraag, wat er mogelijk of onmogelijk is voor de wethouder om het fastfoodaanbod in de eigen gemeente te sturen, zegt Leon Meijer (ChristenUnie) met enige spot: „Alles is onmogelijk.” Meijer, de eerste wethouder 'food' van Nederland, is met wemen aanfietsen en tuurt over de grote bergen zand waar het nieuwe treinstation Ede-Wageningen moet verrijzen. Dat nieuwe station is de reden dat we op deze plek in Ede staan: de wethouder wil dat de stationswinkels, beheerd door NS, straks niet volgestopt worden met ongezonde snacks.

Vlak bij het station opent volgend jaar het World Food Center, een 'interactief museum' over voedsel. Daarbij heeft Ede zich in 2013 gedoopt tot 'voedselgemeente'. Meijer: „We hebben veel boeren in de omgeving en in de regio zit 80 procent van het agrofood-onderzoek van Nederland”, voornamelijk vanwege de universiteit van Wageningen. Tegelijkertijd heeft Ede de problemen die elke gemeente heeft: steeds meer overgewicht, vooral in armere buurten.

Zo veel aandacht voor voedsel, daar past geen stationshal bij die naar frituurvet geurt, vindt Meijer. „Dus ik heb gevraagd aan de NS: 'Wat gaan jullie doen?' Nou, het antwoord was: 'De RAL-kleuren van de trapleuning liggen vast. En de rest ook.' Kortom, er is helemaal niets mogelijk. Je krijgt wat je op elk station ziet.' Croissants van de Kiosk en kroketten van Smullers.

Na een jaar bemoeienis van Meijer is er wel „iets gaan bewegen”, zegt hij. Albert Heijn overdenkt een To Go met een prominenter gezond assortiment. De NS opent in september een pop-upwinkel met gezonde lokale producten. Maar leidend is voor de NS „de behoefte van de reizigers”.

Meijer draait een kwartslag. Even verderop glooft alweer een nieuw probleem. Waar ooit kunstzijdefabrikant Enka stond, is een nieuwe wijk in aanbouw. „En wat lees ik drie weken geleden; er kom een plint met winkels.” Dat betekent dat op de begane grond van het appartementencomplex ook nieuw fastfoodaanbod kan komen. „Nee zeg! Dan hebben we net voor elkaar dat de NS meebeweegt, en dan krijgen we daar alle McDonald's, Kentucky Fried Chickens en Dunkin' Donuts.”

Het zijn maar voorbeelden; aan wie de vastgoedontwikkelaar gaat verhuren is nog niet bekend. Maar zijn punt is: je hebt er als wethouder weinig over te zeggen.

Gereedschapskist

Andere gemeentes hebben op hun eigen manier hetzelfde probleem: tegen het groeiende aanbod van ongezond eten kunnen ze vrijwel niets doen. In opdracht van de vier grote steden en Ede deed de Universiteit van Amsterdam in 2020 onderzoek naar de wettelijke mogelijkheden om fastfood tegen te houden. Conclusie: de 'gereedschapskist' van de gemeente schiet tekort. Sturen op het horeca-aanbod mag alleen bij mogelijke overlast voor burgers. Denk aan: geen vergunning voor het schenken van alcohol, in verband met herrie. Geen frituur, vanwege stankoverlast of rommel op straat.

Extra ingewikkeld: elke gemeente heeft zijn eigen bestemmingsplan. Ede maakt alleen onderscheid tussen horeca waar wel en geen alcohol wordt geschenken. Amsterdam maakt ook onderscheid tussen restaurants en plekken voor het afhalen van een snelle hap, zoals een snackbar of dönerzaak.

In 2018 hield de gemeente Amsterdam een vestiging van New York Pizza in de wijk de Pijp tegen, omdat de vergunning op het pand volgens het bestemmingsplan wel horeca toestond, maar geen fastfood. New York Pizza stapte naar de rechter: de keten betoogde een restaurant te zijn, omdat gasten er ook kunnen zitten. De zaak werd uitgevochten tot de Raad van State, die de gemeente gelijk gaf.

De kwestie ging niet over de vraag hoe ongezond het eten van New York Pizza is. Toch zou je in deze casus ook een sluiproute kunnen zien om ongezond voedsel te weren. Maar vinden we dat gemeentes op sluiproutes aangewezen moeten zijn, vraagt Annië de Ruijter, mede-auteur van het UvA-onderzoek en universitair hoofddocent gezondheidsrecht, zich af. „Waarom kan de gemeente niet gewoon zeggen: het voedselaanbod in deze buurt wordt nu te ongezond, wij gaan ingrijpen?”

Bovendien, zoveel kan de gemeente nu ook alweer niet uitrichten. In het pand dat New York Pizza op het oog had, op de hoek van de Albert Cuyp-markt, zit nu een Dunkin' Donuts (dat tegenwoordig Dunkin' heet). Tegen de zin van het stadsbestuur, maar in lijn met het bestemmingsplan, dat banketbakkers, koffiezaken en ijswinkels op die plek wel toestaat.

Het zijn dit soort kronkels en beperkingen die maken dat gemeentes in Den Haag hebben aangeklopt. Ze willen dat het kabinet met wet- en regelgeving komt waarmee het makkelijkere wordt nieuwe snackbars, hamburgerrestaurants en andere fastfood tegen te houden. Staatssecretaris Maarten van Ooijen (Volksgezondheid, ChristenUnie) onderzoekt nu wat er wettelijk mogelijk is. De gemeentes (valds bij hun oproep het UvA-onderzoek aan. Daarin wordt betoogd dat overheden op basis van nationaal, internationaal en Europees recht moeten zorgen voor een gezonde voedselomgeving, maar weinig juridische mogelijkheden daarvoor hebben.

Ongezonde 'voedseldichtheid'

Als gemeentes ongezond voedsel willen weren uitsluitend vanuit het oogpunt van volksgezondheid, dan hebben ze daar extra 'juridisch instrumentarium' bij nodig, concluderen ze. „Misschien binnen de ruimtelijke ordening, of binnen de Warenwet”, zegt UvA-onderzoeker De Ruijter. „Maar hoe dan ook moet je op productniveau weten wat je bestempelt als 'gezond' of 'ongezond'. En daarnaast moet je bepaald worden wanneer een gebied een te hoge ongezonde 'voedseldichtheid' is genaderd, waarna kan worden ingegrepen.”

De route in het omgevingsrecht is volgens De Ruijter het meest veelbelovend, maar die zou een breuk met de huidige interpretatie van de wetgeving betekenen. Op dit moment gaat de regulering van ruimtelijke ordening alleen over zaken „die de relatie tussen burger en de ruimte om hem of haar heen betreffen”. Dingen waar je als burger last van hebt, maar waar je niet voor kan kiezen, zoals lopen door vieze lucht. Volgens De Ruijter zou een teveel aan ongezond voedselaanbod óók als iets onontkoombaar bestempeld kunnen worden, als iets dat ingeperkt moet worden om burgers te beschermen.

Is dat niet een heel grote stap, alsof mensen willoze slachtoffers zijn zonder enige zelfbeheersing? Het inperken van keuzevrijheid is omstrede, en ligt zeker aan de rechterkant van het politieke spectrum gevoelig.

De Ruijter kent die kritiek, maar zij zegt: „Als in jouw woongebied eigenlijk bijna alleen maar ongezond voedsel wordt aangeboden, dan kun je ook niet meer spreken van keuzevrijheid.” Haar schrikbeeld is wat in de Verenigde Staten *food deserts*, voedselwoestijnen, worden genoemd: plekken waar nagenoeg geen vers en gezond voedsel in de omgeving te krijgen is.

Dan blijft de vraag: wat is ongezond? En wanneer wordt het aanbod daarvan te groot? De Ruijter, die nu vervolgonderzoek doet naar die kwestie samen met gezondheidswetenschappers van de Vrije Universiteit en het Amsterdam UMC, denkt bij keuzevrijheid „dat je toch ten minste moet kunnen waarborgen dat burgers net zo veel ongezond als gezond voedsel wordt aangeboden in hun leefomgeving.” De grens ligt dan bij 50 procent 'ongezond' dus.

Heel belangrijk, zegt ze, is dat duidelijk wordt waaraan het voedselaanbod moet voldoen, zodat aanbieders rechtszekerheid hebben. Voor de vraag over welke voeding gezond is, zou zo veel mogelijk kunnen worden aangesloten bij bestaande pijlers zoals De Schijf van Vijf van het Voedingencentrum, aldus De Ruijter.

In het Verenigd Koninkrijk doen ze iets soortgelijks al. Producten met te veel vet, suiker of zout mogen vanaf oktober niet langer op prominente plekken in Britse supermarktschappen liggen. Verantwoordelijk voor het oordeel 'minder gezond' is de Food Standards Agency, zeg maar de Britse NVWA.

Stroom aan rechtszaken

Is dit stroom aan rechtszaken? „Nou en of”, zegt De Ruijter. „Dat is waarom de steun, en een duidelijke beleidslijn, van de landelijke overheid de gemeentes zo kan helpen.”

Die rechtszaken voorziet ook Anne-Marie Klijn, partner van advocatenkantoor NewGround Law en specialist omgevingsrecht. Klijn was in 2017 als gemeenteadvocaat in Amsterdam betrokken bij het verbod op toeristenwinkels in het centrum, onder meer vanwege 'bewoonbaarheid' van die gebieden. Ook over die regelgeving werd door ondernemers flink geprocedeerd. Een deel van hen heeft succesvol aangevochten een toeristenwinkel te zijn. „Maar”, zegt Klijn, „de regelgeving zelf heeft de toets van de rechter steeds doorstaan.” Met andere woorden; de gemeente mag onderscheid maken tussen toeristenwinkels en andere winkels, en daarop selecteren.

Duidelijk is dat het reguleren van de gezonde omgeving past in een trend. „Er is bij de inrichting van de openbare ruimte bijvoorbeeld steeds meer aandacht voor sport en bewegen”, zegt advocaat Pim Oremans, een collega van Klijn. In de nieuwe Omgevingswet, waarin alle ruimtelijke ordening moet worden ondergebracht, wordt onder meer gesproken over het 'bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving'.

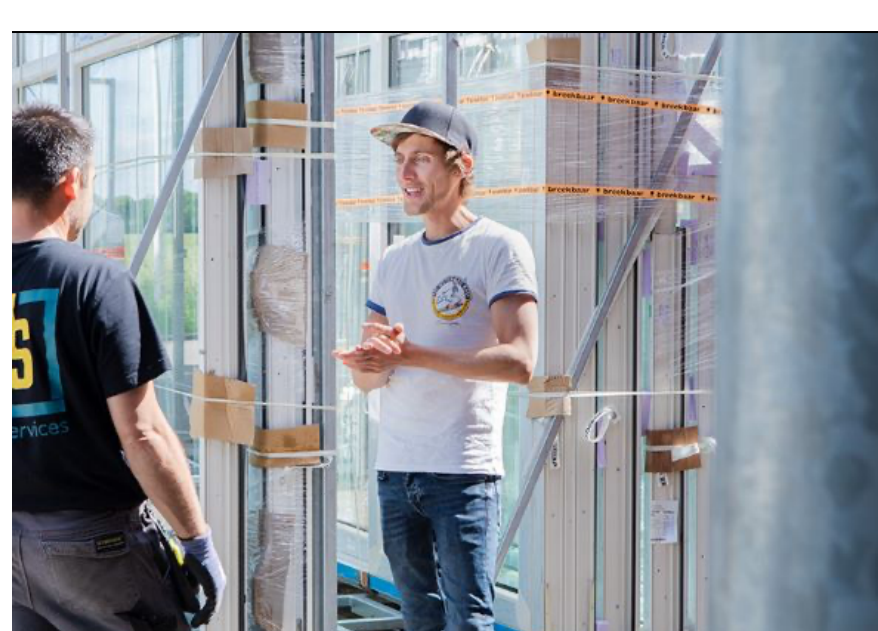
Het weren van ongezond voedselaanbod acht Klijn „moeilijk voor elkaar te krijgen, maar niet onmogelijk”, ook op basis van bestaande lokale regelgeving. De crux is volgens haar „hoe je de begrippen 'gezond' en 'niet gezond' bulletproof maakt.” De beoordelingscriteria moeten „objectief, toetsbaar en redelijk” zijn.

Volgens De Ruijter moet de wetgever „op een gegeven moment ergens een grens te trekken”. Maar zo is dat bij luchtkwaliteit ook, zegt ze. „Als duidelijk blijkt dat deze grens wordt overschreden kan er gehandhaafd worden. Dan moet de overheid burgers gaan beschermen.”

Die beschermen, dat is en blijft een gevoelig punt, weet wethouder Meijer uit Ede maar al te goed. Met een zucht: „Och, in dit land mag je vooral niet betuttelen. Hoe vaak ik wel niet te horen krijg: jij gaat niet bepalen wat ik eet.” Hij benadrukt daarom maar weer eens: „Het gaat mij erom dat het aanbod divers is. We gaan écht niet alles weren.”

Advertentie

XTR branded content

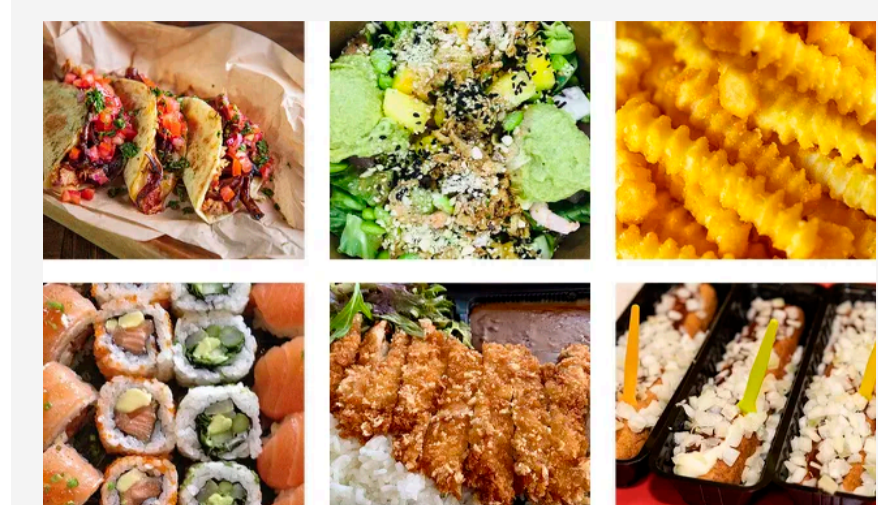

Zorg om arbeidskrachte groeit bij ondernemers

Van alle mkb'ers maakt 62% zich zorgen over het werven en behouden van goed personeel.

Lees meer

SERIE **Fastfood**

FASTFOOD
Om fastfood aan te pakken moet je eerst weten wat het is

Op steeds meer plekken zijn er fastfoodrestaurants. In Almere kunnen jongeren rondom scholen overal vette happen kopen. Daar iets tegen doen is niet zo makkelijk, want wát is fastfood eigenlijk?

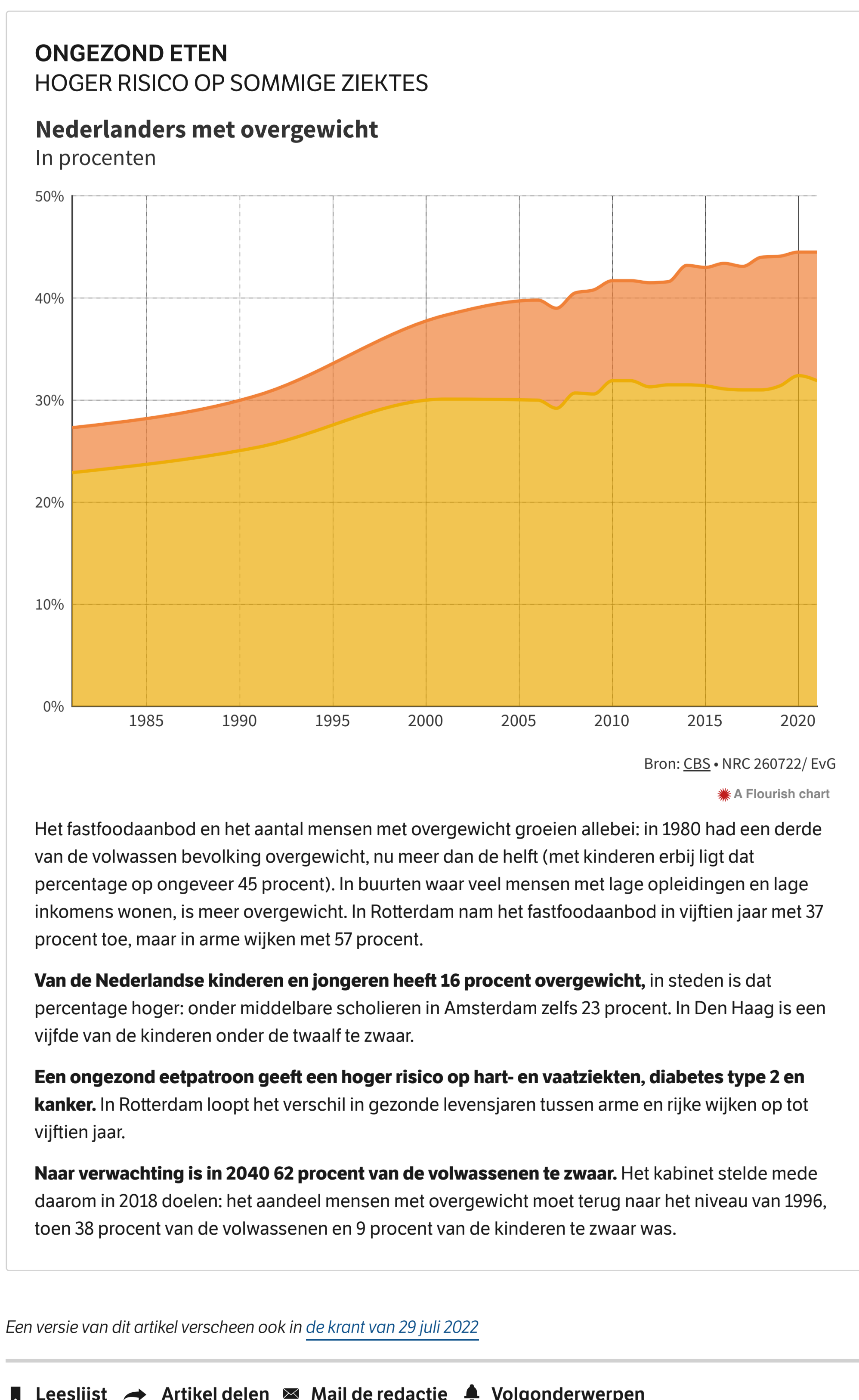
FASTFOOD
'In sommige groepen heerst een enorme cultuur van verzadigde vetten, koolhydraten en suiker'

Meer Fastfood

FASTFOOD DRIELUIK

Steeds meer Nederlanders hebben overgewicht. Ondertussen groeit het aanbod van snel, ongezond eten op straat. In een drieluik onderzoek NRC hoe bestuurders worstelen met het beteugelen van fastfood.

1. [Op pad in een Haagse achterstadsbuurt waar fastfood niet alleen van de grote ketens komt.](#)
2. [In de directe nabijheid van een middelbare school in Almere zitten alle grote fastfoodketens. En waarom mogen scholieren daar niet naartoe?](#)
3. [De wethouder in Ede wil dat op het nieuwe station gezond eten te koop is. Wat kan hij doen?](#)

Lees ook deze artikelen